

KÁROLYI LAJOS, A SZENTÉLETŰ FESTŐ

Egy apostoli élet és a tizenhárom évig eltemetett művészi hagyaték története

(A Délmagyarország munkatársától) Azokban a szín-hangulatokban, vonal-harmóniákban és forma-kísérletekben, azokban az ecsettel és krétával írt rímekben, dalokban és dallamokban, amelyek évtizedek titkai, rejtett élete után most kibontakoznak és fölvonulnak egy tizenhárom év utáni emlékkiállítás késői színpadán, egy kivételes, apostoli költő és egy különleges, aszketikus ember művészete és egyénisége nyílik meg ismeretlen határok mélységeiből: Károlyi Lajos.

Voltaképpen így is lehetne nevezni 13 év halotti távolából: az ismeretlen festő... Károlyi Lajos, aki csak festő és művész volt, költő, — akinek apostoli élete elizott az igazság és szépség keresésében, aki nem akart és nem tudott más lenni, mint csak festő, aki életének csak egyetlen értelmét ismerte: a szabad művészet szolgálatát, aki sem pénzért, sem rangért nem áldozta föl művészi függetlenségét még akkor sem, ha elhagyatva és végzetesen szenvedve kellett is elfogynia a Rókus-kórház reménytelen betegágyán.

Tizenhárom éve van anaak, hogy Károlyi Lajos egy tolsztoji élet tanúságtételével és fájdalommal elfogyott az életből, — neve már csak a hívők és tudók kis körében merül föl egy művész dicsfényével, szomorúan révedezve mondhatnók: az elfelejtett művész útjait járja a mozdulatlan csöndességben —, most mégis fölönül egész élete és egész művészete megemeltt hagyatékának lobogva hirdető emlékkiállításán. Károlyi Lajos művész volt, csak művész és még több: Krisztus szentéletű embere; virágok és tavaszok, tisztai tájak és Róka-utcai hangulatok lírikusa, lehelletnyi finomságok halk muzsikusa, az emberi lélek, a nagy misztérium kutatója, a legfinomabb művész ebben a kiabáló korban. Számára csak az igazság és a valóság jelentett értéket, lírája alig hallható, hárfán száll tovább; elutasított mindent, ami külsőség, izmus, irányzat, kaszt és dekoratív pompa volt. Csak a tisztai csöndben szólalhatott meg ez a lehelletnyi hegedű, mégis az egészet és az értelmet, a szépséget és a valót fejezte ki — és művészi hagyatéká túléli az elfelejtés korát, a fölgöngyölt hagyaték temetőjét; műveire mindörökké hirdeti a művészet örök életét és megváltó hatalmát.

Juhász Gyula a fönséges művészről

Költészete, megvalósultan élő tolsztoji aszkézise megegyezszen kivirul majd a ma megnyúló emlékkiállításán, ezekben a sorokban megpróbáljuk megidézni arcát, hitét és életét. Ha volt valaha elátkozott költő, úgy Károlyi Lajos minden felül az elátkozott festő volt, a szó magas és nagyszerű értelmében. Önarcképeinek sorozatos tanulmánya keskeny, hosszukás, át-szemlelően átható, szinte krisztusi arcát idézi föl, izzó mélyen ülő szemével, szakállának drámai keretével. Ez az arc magyarázza meg, mint indult el a fiatal festő gyalogos zarándokuttra Tolsztoj Leohoz, Jasznaja Poljanába. Ez az arc magyarázza meg, hogyan nem hódolt be soha semmi iránynak és divatnak, ez arc mindig az örök törvényeket kereste, a fönséges összhangot akár egy szál rózsát, akár egy rezdülésnyi hangulatot, egy kifürkészhetetlen arcot ábrázolt. Maga volt a jellem és az erkölcs, akiről egy életre szóló barátja, Juhász Gyula egyik legfájdalmasabb írását írta ennek a lapnak hasábjain, mondván elsírató vezércikkében:

— Szeged városának egyik legnagyobb fia volt ez a megdicsőült művész, aki szent és alkotó élete javát töltötte itten, a leg-tisztább és legigazabb artistikus törekvések áhitatos és alázatos szolgálatában. Valóban Isten szegénykénye volt ez a csodálatos ember és magasztos festő, aki sohasem kért és sohasem kapott semmit a várostól, de termékeny művészete fölmérhetetlen kincsét már életében Szegednek hagyományozta, kijelentvén, hogy amit ő termelt, azt mindenki számára termelte...

Velasquez, az igazság

Legnagyobb mindvégig kísérő ideálja Velasquez és Rembrandt volt, hitt Beato Angelicóban és Michelangelóban, — művészi hitvallását megérzően, drámai erővel hirdeti az a levél, amelyet husz év előtt Bécsből írt Juhász Gyulának, akihez nemcsak egy élet barátsága, de egy művészi lét egész hitvallása kötötte, az aszketikus festőt a szomorúságok költőjéhez, — abban a levélben, amelyet a költő hagyatékában

híven őriz boldogabb, békésebb és tisztultabb korok számára a Juhász-muzeum építője és védelmezője, Kilenyi Irma. 1921 májusában írta Bécsből ezeket a vallomásos sorokat Károlyi Lajos:

„Kedves Juhász bácsi! Jó ideje itt vagyok már Wienben, de Vay Péter grófon kívül egy magyar ismerőssel sem találkoztam. Igaz, hogy egész napom a képtárakban vagy a szabadban töltöm. Végtelen gyönyörűségben uszik a lelkem a művészetek ily összehalmozott gazdagságán, amit igazában csak ily kifejlődött korban tud az ember méltatni. — 40 drb. képet az olaszok visszavitték, az üres rámkák fennlőgnak ugyan s egy kis fénykép mutatja a kép tárgyát. En leginkább Velasquez után vágyódtam s amit hozzáfűztem, teljesítette is minden igényemet. Ami őt kiemeli a többiek közül, az a hangulatok igazsága, a fényértekek öntudata. A többiek inkább hatásra törekedtek, sőt olyan lángész is, mint Rubens, dekoratív.

Egy nagy élményt meg kell még említenem, s az: Czernin magánképtárában Jan Meer van Delft képe — mely meglepetés is volt, mert nem tudtam róla. Ablaknál álló hollandi leányt fest egy piktor. A tárgy egyszerű, de az igazság, a tárgyilagosság soha és sehol oly nemesen, oly magasztosan még nem jelenik. — S ami Wienben még leginkább meghatott, az Napoleon, Beethoven, Haydn és Lenau halotti maszkja. Itt is az igazság megdöbbenő erejével. Hiába! a legcsunyalabb igazság szebb nekem, mint az igaztalan szépség! Lehet, hogy új kornak kell eljönnie, hogy ezt elfogadják, de nem éppen az igazság fogja-e kényszeríteni, sőt a csunya igazság, hogy eljőjön...

Az igazságért és a harmóniáért küzdött egész életén át keserű harcokkal, marcangoló csalódásokkal. Legmélyebb és talán egyik legfájdalmasabb élményét az a zarándokut jelentette, amely a század elején, alig 24—25 éves rajongó odaadással Tolsztoj-hoz vitte.

Csalódás Jasznaja Poljanában

A krisztusi eszmények felé kívánczó profétalelkű festő lényének és vágyakozásának megvalósulását hitte a jasznaja-poljanai remetében. Azt hitte Tolsztoj világában kiteljesül és megvalósulva láthatja a szentek példatételét. Abbahagyta tanulmányait, eldobta ecsetjét és gyalogszerrel elindult Szegedről a megváltásnak hitt zarándokuttra. Ez az ut a legfájdalmasabb csalódást hozta számára. A zarándokutról meg-rázó sorokat találunk Földi Mihálynak egy 1929-ben megjelent megrázóan szóló pompás tanulmányában. A spirituális világ titkait bontogató kiváló író a Nyugat-ban beszámolt arról az élményről, amelyet Prohászka Ottokár naplójegyzeteinek, a ma megint olyan eleven erővel szóló »Soliloquia«-nak olvasása hozott számára. »Egő parázs hullott az asztalomra s napok óta nem tudok szabadulni tüzétől, fényétől, — írja Földi Mihály a magávalragadó tanulmány bevezető mondataiban és a sebekről, a gyógyításokról szólva így idézi Prohászka püspök naplójegyzeteit Károlyi Gyula jasznaja poljanai utjáról:

— 1922. január 27-én (Prohászka Ottokár följegyzi beszélgetését egy szegedi festőművésszel, aki Tolsztojhoz zarándokolt. Mindent eladta, nagymehézen odajutott. Az d-lomdson még elosztotta pénzét Károlyi s gyalog beállított Tolsztojhoz, följánlotta magát és mindenét Tolsztoi idejének megvalósítására. Tolsztoit kellemtlenül érintette a művész berontása: nem tudta, hogyan védekezék a tollakodó ellen, akit „zum Teufel“ kívánt amúgy lélekben. „No de mit akar, mi jön eszébe? Hát mit csinál-

jak én magával? Itt nem élhet, nem maradhat“. A művész is fejtegette az idealizmust, de csakhamar látta, hogy más az idea és más az élet. Tolsztoj — jegyzi meg Prohászka — nem volt Asszisi Szent Ferenc s más szent sem. Ő írt és írt, de azt nem élte, ahhoz nem volt ereje. „Nem is volt beállítva, hogy komolyan vegye s tegyen ideái szerint“. Azok az ideák — írja Prohászka — hozzá repültek, ő azokat föl fogta, de a nagy úr, a gróf az íróasztalnál csinált belőlük hűhót, de azok nem csinálnak belőle embert. — A szegedi művész otthagya Tolsztojt s azt mondta Prohászkanak: „Azóta ezek a nagy írók s nagy nevek merő ihetetlenségnek és ürességnek nekem“. — Prohászka hozzátesszi: „A szegény ördög — értem Tolsztojt — azután végleg megkerült, mert nem bírta sehogy áthidalni azt a nagy űrt a sok ragyogó szó és a teljes tetthiány közt...“

A súlyos csalódás után teljesen egyedülállóan, távol az emberektől, messzire a hangos és külső világtól, mint egy valóságos szent a templomban, sokször egy egyszerű parasztházikóban megvonulva, függetlenül és megalkuvás nélkül élete végéig a szabad művészet vitorláival hajózott a végtelen vizeken, a természet és a lélek titkait kereste, az ég és a nap, a világosság és az árnyék értékeit kutatta a színek misztériumában. Izgató és egyedülvaló élmény — ha csak néhány gyors vonalban is — végigjárni ezt az apostoli életet.

A Róka-utcától a Rókus-kórházig

Avia eszmadiamester volt, akinek életét elvitte a nagy árvíz. Károlyi Lajos a régi szegedi házbán született 1877-ben, hányótt-vetett gyerekek után már negyedik korában a piarista gimnáziumban megnyitkozok mélyről való művészi hajlama. Egészen fiatalon is állandóan képezte magát, nem elégedett meg iskolai tanulmányaival. Amikor csak lehetett, állandóan olvasott, ha pénzhez jutott, könyveket vásárolt. Egykori diaktársa, Kontraszty Dezső piarista tanár említi, hogy németül, franciául tanult, gyorsírásban tevékenykedett, majd megtanult heggedülni, cimbalmozni, furulvázní; szenvedélyesen sakkozott. „Megvette a Márkiféle sakkönyvet — írja —, végigtanulmányozta, jegyzetekkel kísérte. Tudott biliárdozni, dominózni, kártyázni, de tánciskolába nem járt...“ Állandóan olvasta a bibliát, buzgó híve volt evangélikus vallásának, hitéhez ragaszkodott, de minden vallást tisztelt. Kevés beszédűnek, kemolynak, zárkózottnak és tartózkodónak ismerték, csak szűkebb meghitt baráti körben tárult föl igazi természete. A századforduló előtt Rómába ment, a renaissance művészetében akart elmerülni, rövidesen elfogyott a pénz és valósággal éhínséggel küzdött. Kétségbeesítő helyzetéből a Rómában tartózkodó Fraknoi Vilmos püspök mentette meg, akinek sokször hangoztatta, hogy Velasquezet tartja ideáljának. Visszatérve Szegedre a Róka-utcai kedves családi házbán húzódott meg, ahol negyedszázadot töltött a meghitt, csöndes környezetben, elmerülve a művészet, a filozófia és az irodalom mélységeiben.

Negyvenkét éves volt, amikor 1924-ben egyik kiállításakor megismerkedett egy rajongó, Madonna-arcú leánnyal, a 17 éves Molnár Ilonkával. Nemsokkal később feleségül vette a rajongó leányt, akivel ideális tisztaságban, emberentűli harmóniában élte le rövid, kegyetlen utolsó éveit. Hosszú halálos küzdelem után 1927. március 17-én halt meg a Rókus-kórház reménytelen betegágyán. Halála után felesége Károlyi Lajos kívánsága szerint összes képeit a városnak ajándékozta és az alig 20 éves fiatalasszony a karmeliták kolostorába vonult, hogy távol a világi élettől folytassa férjének a szentek felé való olthatatlan kívánczóságát. Mielőtt elvonult volna e világi hívságból, arra kérte Somogyi Szilveszter polgármestert, a művészi hagyaték kezelésére alakítson bizottságot, amelynek tagjai volnának a művész kedvelt barátai: Móra Ferenc, Juhász Gyula, Tardos-Taussig Ármín, Eidus Bentján és Tóth Jenő István. — Közülök már csak ketten vannak életben... És 13 éve az evangélikus temetőben jeltelen sírját csak egy-két híve-barátja is-

A FEKETESAS UTCAI
KERTÉSZ

BUTORCSARNOK

előnyös árakkal és nagy választékkal áll a butorvásárló közönség rendelkezésére.